

Ірина Борбенчук

Кандидат філологічних наук, доцент

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-3531-6884>borbenchuk.ira@gmail.com

ЮРИДИЧНА ЛАТИНА ЯК ЗМІСТОВНА СКЛАДОВА В ОПАНУВАННІ ЮРИДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглянуто аспекти викладання юридичної латини, вивчення якої є обов'язковим при опануванні сертифікатної програми «Юридичний переклад» магістрами факультету лінгвістики КПІ ім. Ігоря Сікорського. Знання юридичної латини дозволяє вільно користуватися юридичною термінологією, розуміти процеси термінологічного формування сучасної правової системи, застосовувати сентенції відомих римських юристів, риторів, філософів, що стали надбанням світової культури. Разом з тим, вивчення цієї дисципліни у курсі юридичного перекладу розвиває професійні компетентності, що уможливають здійснювати адекватний переклад нормативних документів і законодавчих текстів, а також налагоджувати професійне спілкування в юридичній сфері. Незважаючи на статус «мертвої мови», латина часто використовується в усній і писемній комунікації (юридичні терміни, латинські мовні кліше, сентенції). Враховуючи специфіку галузі, тематичний план силябусу дисципліни був розроблений таким чином, що засвоєння фонетики, граматики, морфології, синтаксису латинської мови проходить у контексті вивчення етапів розвитку римського права, основних латинських джерел правоутворення та правової діяльності відомих римських юристів. Не менш важливою є переконлива мотивація здобувачів, яку на практиці можна продемонструвати міждисциплінарними зв'язками латини з іншими освітніми компонентами, що входять до сертифікатної програми. Відтак, переклади юридичних термінів з латини на українську, співставлення латинських словосполучень із англійськими, розуміння юридичних сентенцій дозволяють застосовувати знання при перекладі англійських текстів українською і навпаки. Підготовка студентами презентацій за розділами силябусу (Закони Дванадцяти Таблиць, правова діяльність відомих юристів) знайомить з історією й мультикультурним характером права, цінностями римлян й особливостями державного устрою, що можуть пояснити окремі явища деяких галузей сучасного права. Підсумовано, що юридична латина є актуальною в юридичному дискурсі, допомагає у професійній діяльності та розширює науковий світогляд здобувачів.

Ключові слова: юридична латина; юридичний переклад; сертифікатна програма; джерела права; методи навчання.

1 ВСТУП

Постановка проблеми. Сертифікатна програма «Юридичний переклад» була розроблена для здобувачів другого (магістерського) рівня ВО факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» як вимога сучасного ринку праці, що потребує фахівців, здатних на високому рівні здійснювати переклад англійської юридичної документації українською і навпаки. У переліку освітніх компонентів сертифікатної програми є «Основи матеріального і процесуального права», «Юридична англійська мова», «Функційно-стилістичні особливості юридичного перекладу», «Юридична латина», «Переклад документів міжнародного права», які сприяють поглибленню компетентностей і програмних результатів, направлених на отримання знань в юридичній сфері. Набуття чинності Угоди про асоціацію України та ЄС (2017) викликало необхідність перекладу нормативних і законодавчих текстів юридичної документації, а відтак дотримання рекомендацій до стандартизації й уніфікації термінів і концепцій, що й зумовило актуальність даної розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому дискурсі спостерігається стійкий інтерес до юридичної латини як мови римських законів, правничої літератури, джерела терміносистеми тощо. Наразі можна виділити праці, присвячені особливостям використання юридичних сентенцій (А. Варинська & Н. Корнодудова, 2019), практичному застосуванню латинської юридичної термінології в судовій системі (О. Ганжа, 2024), специфіці викладання латинської мови й формуванню професійних компетентностей у процесі навчання (О. Лефтерова, 2023; Л. Миронова, О. Кравченко, О. Горлова & Л. Герман, 2025, I. Lemyuk, 2022). Значну роль у проведенні дослідження відіграли наукові розвідки, приділені власне впливу римського права на становлення європейського (Н. Арабаджи & Н. Атаманова, 2021; В. Вовк, 2009; П. Ізуїта & О. Гуров, 2023) та перекладу юридичних текстів українською мовою (Ю. Баклаженко, 2021; І. Голопич, О. Оверчук & В. Перцева). Методологія навчання й інноваційні підходи у викладанні латини висвітлені також у роботах іноземних учених (Е. Heck, 2023; М. Nicoulin, 2019; Т. Ramsby 2020; Н. Wingate, 2013). **Мета** дослідження полягає у визначенні впливу юридичної латини на формування професійних компетентностей у здобувачів, які обрали сертифікатну програму «Юридичний переклад». Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- проаналізувати сучасні підходи до вивчення латинської мови у ЗВО;
- встановити міждисциплінарні зв'язки юридичної латини з іншими освітніми компонентами, що входять до сертифікатної програми;
- дібрати навчальний матеріал, що оптимізуватиме процес вивчення юридичної латини та сприятиме мотивації здобувачів в опануванні дисципліни.

2 МЕТОДИ

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів, а саме методи аналізу і синтезу наукової літератури для виявлення стану розробленості проблеми, метод дидактичних досліджень для визначення закономірностей навчального процесу й удосконалення форм навчання, метод перекладацького й термінологічного аналізу для розгляду дібраного навчального матеріалу, соціокультурний метод для розуміння суспільно-правових засад давніх римлян.

3 РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ

Принципи викладання іноземних мов орієнтуються на формування мовленнєвих навичок, які підвищують рівень професійної культури та сприяють міжкультурній комунікації. Однак латина «...практично не використовується сьогодні, як засіб комунікації, відповідно, практично неможливо вдосконалювати свої компетентності шляхом спілкування» (Ключник & Ратомська, 2022, с. 159). Сприйняття латини як «мертвої мови» часто применшує її значення в освітньому процесі, а вивчення передбачає освоєння граматики, заучування відомих сентенцій і термінів, потрібних у підготовці фахівців певних спеціальностей (медицина, право, лінгвістика, хімія, фармацевтика тощо). Разом з тим, «...латина через Античність створює моделі для розуміння світу сьогодення, дає особливі знання: літературні, філософські та історичні, які допомагають краще розуміти тенденції сучасного буття» (Лефтерова, 2023, с. 61). У професійній підготовці студентів важливо підкреслити практичне використання мови, застосовуючи методи (інтеграція латинської мови у професійний контент, кейс-метод, використання цифрових технологій, міждисциплінарний підхід, культурний компонент, інтерактивні методи), що дозволяють здобувачам «бачити зв'язок між латинською мовою та їхньою професійною діяльністю, що сприяє поглибленому розумінню матеріалу» (Миронова та ін., 2025, с. 39).

Варто підкреслити, що юридична сфера тісно пов'язана із європейським правом, на яке в свій час вплинуло римське на рівні прийняття, запозичення, збереження основних системотворчих елементів (Вовк, 2009, с. 15). Українські науковці доводять, що римське право у свій час вплинуло на становлення права в Київській Русі як першій формі української

державності, що спостерігається у підписанні міждержавних договорів між Руссю і Візантією, які регулювали приватно-правові відносини, адаптації світського права, укладанні «Руської Правди» (Ізуйта & Гуров, 2023; Арабаджи & Атаманова, 2021)

Тематичний план освітнього компонента «Юридична латина» укладений таким чином, що засвоєння фонетики, граматики, морфології, синтаксису мови відбувається у контексті вивчення етапів розвитку римського права, розгляду основних латинських джерел правоутворення та правової діяльності відомих римських юристів. Одним із варіантів завдань для здобувачів є підготовка доповідей/презентацій за темою «Закони Дванадцяти Таблиць» із висвітленням змісту та сучасної практики застосування в європейському законодавстві:

Таблиця I – процесуальне право: запрошення на процес.

Таблиця II – процесуальне право: види позовів та скарг.

Таблиця III – процесуальне право: виконавче право.

Таблиця IV – сімейне право: визнання батьківства, купівля-продаж дітей.

Таблиця V – спадкове право.

Таблиця VI – зобов'язальне право.

Таблиця VII – право сусідське.

Таблиця VIII – кримінальне право.

Таблиця IX – злочини проти Римської держави.

Таблиця X – сакральне право.

Таблиці XI і XII – різне.

До речі, у Таблицях IV і V є закони, що стосуються прав жінок у римському суспільстві. Закони дискримінували жінок, однак визнавали зґвалтування злочином, що карався смертною карою, і в якому жінка завжди була жертвою. У такий спосіб можна спонукати до дискусії про емансипацію, яка бере початок у римському праві.

Природно, що вивчення латинських сентенцій збагачує лексику, тому у підборі таких виразів врахована частотність вживання у юридичній документації та можливість їх перекладати й інтерпретувати відповідно до змісту і контексту. Найвідоміші юридичні формули і вислови мають ужиток в деяких галузях права: теорія права (*lex est ab aeterno* – закон існує споконвіку; *lex est dictamen rationis* – право диктується розумом); конституційне право (*constitutiones tempore posteriores potiores sunt his quae ipsas praecesserunt* – пізніші закони є такими, що скасовують попередні), цивільне право (*contra non valentem non currit praescriptio* – давність не обертається проти того, хто юридично не здатен звернутися по судовий захист); карне право (*latrocinium* – грабунок, відбирання майна силою); правосуддя (*iustitia firmatur solium* – правосуддя зміцнює суверенну владу); цивільний і карний процес (*nemo cogitationis poenam patitur* – ніхто не підлягає покаранню за свої думки). (Варинська & Корнодудова, 2020). Крім того, існує тенденція використовувати у правничих документах короткі латинізми, які навіть не супроводжуються перекладом (*a priori, a posteriori, de facto, de iure, per se, in personam, post factum, et cetera, ipso facto тощо*) (Ганжа, 2024, с. 26).

Звісно ж, на заняттях мають місце завдання на читання і переклад першоджерел із герменевтичним аналізом, які потребують від перекладачів ретельно оцінювати співвідношення між термінами, що є в обігу обох мов, та «...передавати не лише повідомлення, висловлене мовою оригіналу, а й зберігати культурні (відтак, юридичні, оскільки право та культура тісно взаємопов'язані) відмінності між мовами» (Баклаженко, 2021, с. 12). Приклад завдання, де слід зіставити юридичні латинські словосполучення з українськими відповідниками:

1. <i>Ius sanguinis</i>	a) Право, необхідне для всіх
2. <i>ius necessarium pro omnium</i>	b) Право крові
3. <i>Ius primae occupationis</i>	c) Право меча
4. <i>Ius gladii</i>	d) Право першого захоплення
5. <i>Ius in rem</i>	e) Право життя і смерті
6. <i>Ius vitae ac necis</i>	f) Право власності на річ (речове право)

Та пояснити окремі з них, що дасть уявлення про цінності давніх римлян:

Ius gladii «право меча» – у римському праві означав владу намісників провінцій виконувати смертний вирок. Схоже значення терміну є в британському праві, де таке право належить виключно державі;

Ius vitae ac necis «право життя і смерті» – означало безмежну владу батька сім'ї вирішувати долю членів родини (дітей, рабів).

Складнішим є завдання зіставити латинські вирази із англійськими, що активізує знання з юридичної англійської мови:

1. <i>The right to be heard in a court</i>	a) <i>mala in se</i>
2. <i>An act, such as murder, which is a crime in itself</i>	b) <i>locus standi</i>
3. <i>A real agreement to a contract by both parties</i>	c) <i>uberrimae fidei</i>
4. <i>In total good faith, a state which should exist between parties to some types of legal relationship</i>	d) <i>in rem</i>
5. <i>Legal action against a thing (for example, one party claims property or goods in the possession of another)</i>	e) <i>consensus ad idem</i>

Пізнавальними для здобувачів будуть тлумачення цих виразів: *in rem* («позов щодо майна») – судовий процес, який стосується прав на майно, а не конкретної особи; *consensus ad idem* («згода сторін») – означає, що обидві сторони договору однаково розуміють і приймають його умови. Якщо такого взаєморозуміння нема, договір може бути визнаний недійсним.

Отже, вивчення юридичної латини дозволяє зацікавити і вмотивувати здобувачів, глибше занурюючи в юридичну специфіку та правові концепції, які існують у правовому дискурсі.

4 ВИСНОВКИ І НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Знання юридичної латини підсилює у здобувачів обізнаність з лінгвокультурних та суспільно-правничих аспектів, дозволяючи встановити міждисциплінарні зв'язки з іншими освітніми компонентами, що входять до сертифікатної програми «Юридичний переклад». Вивчення латинських юридичних формул, розуміння історії права та цінностей і державного устрою римлян, переклади оригінальних текстів першоджерел українською, співставлення латинських словосполучень із англійськими демонструють практичне значення латини й дозволяють застосовувати набуті знання при перекладі юридичної документації. Допмагаючи у професійній діяльності та розширюючи науковий світогляд здобувачів, юридична латина є невід'ємною складовою в юридичному дискурсі. Перспективи подальших досліджень включають вивчення інноваційних методів викладання юридичної латини та їх впливу на професійну підготовку здобувачів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Арабаджи Н.Б., Атаманова Н.В. (2021). Історичні аспекти впливу римського права на становлення сучасних правових систем. *Нове українське право* (3). 11–16.
- Баклаженко Ю. (2021). Особливості перекладу юридичних неологізмів на прикладі терміну «малозначна справа». *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, № 2 (117). 10–14.
- Варинська А.М., Корнодудова Н.М. (2020). Використання латинських висловів у науковому стилі (на матеріалі юридичної термінології). *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*, (4). 67–71.
- Вовк В.М. (2009). Римське право і сучасне європейське право. *Порівняльно-правові дослідження*, (2). 14–19.
- Ганжа О.Г. (2024). Латинська юридична термінологія у вітчизняній судовій практиці: сучасні тенденції використання споконвічних понять. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*, 83 (1). 18–31. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.2>
- Голопич І.М., Оверчук О.Б., Перцева В.А. (2023). Особливості перекладу юридичної термінології в офіційно-діловому мовленні. *Закарпатські філологічні студії*, 32 (1). 20–25.
- Ізюта О.П., Гуров О.О. (2023). Шляхи рецепції римського права у правовій системі Київської Русі. *Modern scientific journal (Сучасний науковий журнал)*, 1(1). 15–22. <https://doi.org/10.36994/2786-9008-2023-1-2>
- Лефтерова О.М. (2023). Синергетичний підхід до викладання латинської мови. *Інноваційна педагогіка*, 61 (1). 60–

63. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/61.1.10>

- Ключник Р.М., Ратомська Л.В. (2022). Особливості викладання латинської мови майбутнім філологам. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*, 1(23). 158–164.
- Миронова Л.А., Кравченко О.П., Горлова О.В., Герман Л.В. (2025). Викладання латинської мови як основи для формування професійної лексики майбутніх фахівців. *Інноваційна педагогіка*, 79(1). 34–40.
- Heck E. (2023). Adapting Modern Latin Instruction: The Theoretical Application of Second Language Acquisition Research to Ancient and Modern Latin Learners. *The University of Virginia Distinguished Majors Thesis*, 1–41.
- Lemyk I.M. (2022). Innovative Methods of Teaching Classical Languages (Using the Example of Latin). *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 8(2). 18–24.
- Nicoulin M. (2019). Methods of Teaching Latin: Theory, Practice, Application. Arts & Science Electronic Theses and Dissertations.
- Ramsby T. (2020). Changigng Methods in Latin Teaching. *The Classical Outlook, Vol. 95 (1)*. 20–27.
- Wingate H. (2013). The Natural Method of Teaching Latin: its Origins, Rationale, And Prospects. *Classical World* 106(3). 493–504.

REFERENCES

- Arabadzhy N., Atamanova N. (2021) Historical Aspects of the Influence of Roman Law on the Formation of Modern Legal Systems. *New Ukrainian Law*, (3). 11–16. [in Ukrainian]
- Baklazhenko Yu. (2021). Translation of Legal neologisms on the Example of the Term “Insignificant Case”. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Studies. № 2 (117)*. 10–14. [in Ukrainian]
- Varynska A., Kornodudova N. Use of Latin Expressions in Scientific Style (on the Material of Legal Terminology). *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series "Pedagogical Sciences"*, (4). 67–71. [in Ukrainian]
- Vovk V.M. (2009). Roman Law and Modern European Law. *Comparative Legal Studies*, (2). 14–19. [in Ukrainian]
- Hanzha O. (2024). Latin Legal Terminology in National Jurisprudence: Modern Trends in the Application of ancient Concepts. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 83 (1). 18–31. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.2> [in Ukrainian]
- Golopych I., Overchuk O., Pertseva V. (2023). Features of Translation of Legal Terminology in official Business Speech. *Transcarpathian Philological Studies*, 32 (1). 20–25. [in Ukrainian]
- Izuita P., Hurov O. (2023). Ways of Reception of Roman Law in the Legal System of Kyiv Russia. *Modern scientific journal*, 1(1). 15–22. <https://doi.org/10.36994/2786-9008-2023-1-2> [in Ukrainian]
- Lefterova O. (2023). A Synergistic Approach to Teaching Latin. *Innovative pedagogy*, 61 (1). 60–63. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/61.1.10> [in Ukrainian]
- Kliuchnyk R., Ratomska L. (2022). Peculiarities of Teaching Latin to Future Philologists. *Alfred Nobel university Journal of Pedagogy and Psychology*. 1(23). 158–164. [in Ukrainian]
- Mironova L., Kravchenko O., Gorlova O., Herman L. (2025). Teaching Latin as a Basic for Forming the Professional Lexical Future Specialists. *Innovative pedagogy*, 79(1). 34–40. [in Ukrainian]
- Heck E. (2023). Adapting Modern Latin Instruction: The Theoretical Application of Second Language Acquisition Research to Ancient and Modern Latin Learners. *The University of Virginia Distinguished Majors Thesis*, 1–41.
- Lemyk I.M. (2022). Innovative Methods of Teaching Classical Languages (Using the Example of Latin). *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 8(2). 18–24.
- Nicoulin M. (2019). Methods of Teaching Latin: Theory, Practice, Application. Arts & Science Electronic Theses and Dissertations.
- Ramsby T. (2020). Changigng Methods in Latin Teaching. *The Classical Outlook, Vol. 95 (1)*. 20–27.
- Wingate H. (2013). The Natural Method of Teaching Latin: its Origins, Rationale, And Prospects. *Classical World* 106(3). 493–504.

Iryna Borbenchuk. Legal Latin as a Course Component of Legal Translation Study. The article focuses on the aspects of teaching legal Latin, being mandatory for the masters’ students of the Faculty of Linguistics at Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute while studying the certificate programme in “Legal Translation”. The author points out that the knowledge of legal Latin helps the learners become fluent in legal terminology, understand the processes of modern legal system’s terminology formation, and apply the maxims of prominent Roman lawyers, rhetoricians, and philosophers, belonging to the world cultural heritage. At the same time, studying this discipline within the course of legal translation serves to develop the learners’ professional competencies necessary for the adequate translation of regulatory documents and legislative texts, as well as helps establish professional communication in the legal sphere. The article emphasises that despite having the status of a “dead language”, Latin is still actively used in oral and written communication (legal terms, Latin language clichés, maxims). Taking into account the characteristics of the sphere of law, the thematic scheme of the discipline syllabus was compiled in such a way that learning of Latin phonetics, grammar, morphology, and syntax takes place while studying the stages of Roman law development, the main Latin sources of law and the judicial activities of well-known Roman lawyers. No

less important is the learners' convincing motivation to study, which in practice can be demonstrated by interdisciplinary connections of Latin with other disciplines comprising the certificate programme. Thus, translations of legal terms from Latin into Ukrainian, a contrastive analysis of Latin and English phrases as well as understanding of legal maxims enable the learners to apply this knowledge when translating English texts into Ukrainian and vice versa. Students' presentations prepared in line with the sections of the syllabus (Laws of the Twelve Tables and judicial activities of famous lawyers) acquaint them with the history and multicultural nature of law, the values of the Romans and the specificities of the state system, that can help explain certain phenomena in some branches of modern law. The article summarises that legal Latin is relevant in legal discourse, facilitates professional activities and broadens the students' scientific worldview.

Keywords: legal Latin; legal translation; certificate program; sources of law; teaching methods.

Received: November 24, 2025

Accepted: December 5, 2025